

ASSAJOS I ESTUDIS II

Jaume Durany i Bellera (1877-1938):
mestre racionalista i polític.

Una aproximació biogràfica

*Jaume Durany i Bellera (1877-1938):
rationalist teacher and politician.*

A biographical approach

Xavier Tornafoch Yuste

xavier.tornafoch@uvic.cat

Universitat de Vic - Universitat Central de Catalunya

Data de recepció de l'original: 14-09-2023

Data d'acceptació: 15-11-2023

RESUM

Aquest article pretén fer conèixer la figura de Jaume Durany i Bellera, mestre racionalista, periodista i activista polític. Des dels seus inicis com a militant del catalanisme més abrandat de finals del segle XIX, aquest personatge va transitar, a través d'una sòlida presa de consciència social, cap al republicanisme lerrouxista, al qual es vincularà per a exercir el magisteri racionalista que ell considera la forma més efectiva per a la transformació social que desitja. Prèviament, entrarà en contacte amb Francesc Ferrer i Guàrdia i la seva Escola Moderna, amb la qual col·laborarà. Més tard, abandona el lerrouxisme per a militar al federalisme pimargallista i constituirà, ja en temps de la Segona República, una associació, el Claustre de Mestres Laics Històrics, que reivindica el reconeixement oficial de la tasca realitzada per als que, com ell mateix, van exercir el magisteri en les escoles racionalistes durant els anys anteriors al període republicà. En qualsevol cas, una vida dedicada a l'ensenyament laic, a la política repu-

blicana i al periodisme, a través de la seves incansables col·laboracions en publicacions de l'època.

PARAULES CLAU: Mestre racionalista, Escola Moderna, lerrouxisme, Segona República, Claustre de Mestres Laics Històrics, federalisme, transformació social.

ABSTRACT

This article aims to raise awareness of the figure of Jaume Durany i Bellera, rationalist teacher, journalist, and political activist. From his beginnings as a militant of the Catalanism of the late 19th century, this personage moved, through a solid social awareness, towards Lerrouxist republicanism, to which he linked himself to exercise the rationalist teaching that he considered the most effective form for the social transformation that he desired. He first met Francesc Ferrer i Guàrdia and his Escola Moderna, with which he collaborated. Later, he would abandon Lerrouxism, join the Pimargallian federalism and, during the Second Republic, would set up an association, the Claustre de Mestres Laics Històrics, which would demand official recognition of the work carried out by those who, like himself, taught in the rationalist schools in the years before the Republican period. In any case, a life devoted to secular education, to Republican politics and to journalism, through his tireless contributions to publications of the time.

KEYWORDS: Rationalist teacher, Escola Moderna, Lerrouxism, Second Republic, Claustre de Mestre Laics Històrics, federalism, social transformation.

RESUMEN

Este artículo pretende dar a conocer la figura de Jaume Durany i Bellera, maestro racionalista, periodista y activista político. Desde sus inicios como militante del catalanismo más radical a finales del siglo XIX, este personaje va transitando a través de una sólida toma de conciencia social, hacia el republicanismo lerrouxista, al cual se vinculará para ejercer el magisterio racionalista que él considera la forma más efectiva para la transformación social que desea. Previamente, entrará en contacto con Francesc Ferrer i Guàrdia y su Escuela Moderna, con la cual colaborará. Más tarde, abandona el lerrouxismo para militar en el federalismo pimargalliano y constituirá, ya en tiempos de la Segunda República, una asociación, el Claustro de Maestros Laicos Históricos, que reivindica el reconocimiento oficial del trabajo realizado para los que,

como él mismo, ejercieron el magisterio en las escuelas racionalistas durante los años anteriores al periodo republicano. En cualquier caso, una vida dedicada a la enseñanza laica, a la política republicana y al periodismo, a través de sus incansables colaboraciones en las publicaciones de la época.

PALABRAS CLAVE: maestro racionalista, Escuela Moderna, lerrouxismo, Segunda República, Claustro de Maestros Laicos Históricos, federalismo, transformación social.

I. INTRODUCCIÓ

La trajectòria vital de Jaume Durany i Bellera, mestre laic, polític i escriptor, exemplifica els vaivens de la vida pública catalana durant el primer terç del segle XX, així com les inquietuds de les persones que la van protagonitzar, i que sovint anaven molt més enllà d'un l'estricta activitat professional. La figura d'aquest enginyer civil originari de la Pobla de Segur (Pallars Jussà) apareix esmentada a moltes de les obres que tracten el període, des de la bibliografia coetània, fins a estudis posteriors que analitzen el desenvolupament del republicanisme lerrouxista, el federalisme i l'ensenyament racionalista, els àmbits en els que va participar activament. Tanmateix, ens falta una aproximació biogràfica al personatge per a conèixer no tan sols la seva trajectòria personal, els seus interessos pedagògics i les seves posicions polítiques, sinó també per a conèixer millor les complexitats i contradiccions del republicanisme català de l'època i la influència que aquest va exercir, no tan sols en el debat polític del moment, sinó també en el desenvolupament de les pedagogies actives, el laïcisme, la coeducació i la literatura educativa. Especialment interessant en el cas de Durany i Bellera, és la seva lluita incansable per al reconeixement per part de l'Estat dels mestres de les escoles laiques, que van exercir la seva tasca docent, des de finals del segle XIX, en condicions de semi clandestinitat, i amb unes dosis molt elevades de voluntarisme i de fe en alts ideals polítics, socials i educatius, i al que va dedicar la major part de la seva vida. Realitzar una aproximació a totes aquestes qüestions és l'objectiu del present article i que miraré de desenvolupar en les pàgines que segueixen.

2. DEL CATALANISME AL LERROUXISME: EL MESTRE RACIONALISTA

Jaume Durany i Bellera va néixer a la Pobla de Segur el dia 18 de maig de 1877, en una família d'idees tradicionalistes arrelada a la capital del Pallars Jussà des de feia generacions. Els seus pares (Jaume i Concepció), juntament amb els tres fills (Jaume, Concepció i Eduard) van abandonar la població per a instal·lar-se a Barcelona a finals del segle XIX.¹ Durant la seva joventut va militar a la Unió Catalanista, col·laborant als periòdics *La Renaixensa* i *La Nació Catalana*,² mentre estudiava una enginyeria civil que no va arribar a exercir mai. Es va casar amb Carlota Vives i Roviralta i l'any 1900 va tenir una filla, a la que van batejar amb el nom de Carlota, com era costum en les cases d'arrels carlines. Tanmateix, en aquest període de la seva vida va fer gala d'un catalanisme abrandat que el portaria a afirmar que «[...] Catalunya no ha mort, els pobles que com el nostre, servan ufanosos la seva llengua, tindran si's vol, edormiscats els ulls y empedrehts els muscles, però sa feréstega y perllongada son, no'ls hi ha privat la vida, tinguem fe, els esperits serens en lo nostre despertar, l'auba de la llibertat s'atansa, el raig de sol comensa a desvetllar-nos, pleguem, donchs el já s y comensem la feyna!».³ Sense abandonar el seu ideari fonament catalanista va mostrar interès pels temes socials i esdevingué secretari de l'Associació Democràtica Catalanista *Lo Somatent* (1902), una entitat radicalment nacionalista que mantindrà, però, un ideari republicà i obrerista proper al del doctor Domènec Martí i Julià, en aquells moments president de la Unió Catalanista. Més tard serà el director del setmanari *La República Social*, creat a l'empara de l'Associació Democràtica *Catalunya y Avant*.⁴ A través d'aquesta publicació, que s'editarà en llengua catalana i es definirà com a nacionalista, republicana, antipolítica i socialista, Durany i Bellera entrarà en contacte amb sectors del republicanisme radical, allunyats, tanmateix, del socialisme estatal i anarquista, que criticarà sovint des de les seves pàgines. L'any 1906, coincidint amb la constitució de la Solidaritat Catalana, el primer gran moviment unitari del catalanisme, abandona definitivament el camp nacionalista i s'integra al republicanisme,

¹ GUIMÓ, Ramon Enric. «Jaume Durany i Carlota Durany», *Roques Roies. Butlletí municipal de la Pobla de Segur*, núm. 22 (2022), p. 9.

² NAVARRO, Emilio. *Historia crítica de los hombres del republicanismo catalán*. Barcelona: Ortega & Artís, 1915, p. 229.

³ *La Devantera* [Barcelona], 11 de setembre 1903, p. 3.

⁴ *Juventut, periòdich catalanista* [Barcelona], 6 de març 1902, p. 167.

la qual cosa li valgué les crítiques de la premsa satírica catalana: «abans d'ahir socialista, ahir catalanista, avui lerrouxista, no ha perdut la seva personalitat, la d'un ximple».⁵ En qualsevol cas, el procés de radicalització social de Durany i Bellera, que acostuma a utilitzar per als seus escrits el pseudònim de “Vassall i Serret”, el portarà cap al lerrouxisme, en el qual confluiran molts altres elements provinents del catalanisme d'esquerres, alguns decebut per l'aliança interclassista del projecte solidari. Tal i com explica Joan-Lluís Marfany, la majoria dels qui abraçaran el republicanisme lerrouxista no renunciaran a la seva catalanitat, que combinaran amb un “espanyolisme” d'esquerres perfectament autòcton, la qual cosa contradiu les acusacions recurrents del catalanisme de l'època, que titllava el lerrouxisme, i els seus seguidors, com a elements estranys a Catalunya.⁶

Cal tenir en compte que, des del 1903, s'estava produint un procés de reunificació de les forces republicanes que operaven en el context de la Restauració i que desembocarà en l'aparició de la Unió Republicana, de la qual s'escindirà el 1908 el Partit Republicà Radical, que aplegarà als contraris a la coalició solidària del 1906. A Catalunya, aquesta reorganització es concretarà en un fonda renovació del republicanisme que s'estructurarà al voltant d'un cabdill anomenat Alejandro Lerroux, un polític que feia gala d'una retòrica revolucionària i demagògica que triomfava especialment entre el nombrós proletariat de Barcelona, fins al punt que el moviment republicà s'identifica en aquests moments com a “lerrouxista”. De fet, aquests nous republicans malden per atreure's les masses i per això porten a terme actes multitudinaris a l'aire lliure, organitzen una eficient Oficina Electoral Republicana destinada a combatre el frau electoral i afavoreixen la creació de fraternitats republicanes per tot Catalunya, amb l'objectiu de realitzar activitats lúdiques i instructives dirigides als treballadors i els seus fills. És en aquest context que Durany i Bellera s'acosta al lerrouxisme per a iniciar la seva tasca docent, després d'haver col·laborat amb l'Escola Moderna de Francesc Ferrer i Guàrdia, amb qui comparteix, a part de la vinculació a la maçoneria, les preocupacions socials i la idea que l'educació és una eina de transformació social. En aquest sentit, l'educació “racional” que proposa el mestre d'Allella encaixa amb la crítica que els lliurepensadors fan al biaix reaccionari de la institució eclesiàstica espanyola

⁵ *Marramau, setmanari satíric* [Barcelona], 11 de novembre de 1906, p. 4.

⁶ MARFANY, Joan-Lluís. «Catalanistes i lerrouxistes», *Recerques: història, economia, cultura*, núm. 29 (1994), p. 41-60.

i amb l'ideal maçònic de la coeducació de classes socials.⁷ Tal i com afirma Pere Solà, van ser els mestres lerrouxistes els que més es van interessar pel projecte pedagògic de Ferrer i Guàrdia i el van desenvolupar a les seves escoles i centres instructius.⁸

Quan les autoritats van tancar l'Escola Moderna, després d'acusar el seu fundador d'haver instigat l'atemptat que l'anarquista Mateu Morral va portar a terme contra el rei Alfons XIII i la seva esposa Victòria Eugènia, el 31 de maig de 1906, Durany i Bellera es va traslladar a Gironella, un poble de la comarca del Berguedà amb una nombrosa població obrera. En aquesta localitat, operava des del 1905 una Fraternitat Republicana situada a "*la Casa del Pueblo*", que havia mantingut una mínima activitat des de la fracassada experiència republicana del 1873. Aquesta entitat sostenia dues escoles, una per a nens i una altra per a nenes, una característica que la diferenciava de la majoria d'escoles racionalistes, defensores de la coeducació. Això sí, en cap de les línies escolars s'ensenyava religió, ja que l'anticlericalisme era el fonament del projecte educatiu de la Fraternitat, tal com recordaven insistentment els seus promotors en els actes polítics que organitzaven.⁹ El mestre Durany va fer-se càrrec de la direcció d'aquestes escoles. En aquells moments ja era un conegut militant de la causa republicana. A més, es declarava seguidor de les idees pedagògiques de Ferrer i Guàrdia i era membre de la *Asociación de Profesores Racionalistas*. Pocs dies després de fer-se càrrec de les escoles laiques de Gironella, les autoritats municipals van clausurar les seves instal·lacions, ubicades al número disset de l'Avinguda de la Carretera. Com a conseqüència d'aquest fet, va decidir traslladar les classes als Plans de Can Forroll, on va portar a terme la seva activitat pedagògica a l'aire lliure durant tot un any, cancel·lant només les activitats docents els dies que plovia. Passat aquest període, l'Ajuntament, veient que l'escola atenia un grup d'entre 110 i 125 alumnes d'ambdós sexes, i que els pares volien que continuessin assistint a les classes, va autoritzar la reobertura del centre.¹⁰ L'escola racionalista va continuar la seva activitat fins el mes de juliol de 1909, moment en què van tenir lloc els fets de la Setmana Tràgica de Barcelona, conseqüència de la mobilització

⁷ MONÉS, Jordi; SOLÀ, Pere; LÁZARO, Luis Miguel. *Ferrer Guàrdia y la pedagogía libertaria: elementos para un debate*. Barcelona: Icaria, 1977, p. 93-98.

⁸ SOLÀ, Pere. *Francesc Ferrer i Guàrdia i l'escola Moderna*. Barcelona: Curial, 1978, p. 36.

⁹ TORNAFOCH, Xavier. «L'escola racionalista de Gironella (1905-1913)», *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, núm. 128 (2016), p. 54-55.

¹⁰ NAVARRO, Emilio. *Historia crítica de los hombres del republicanismo catalán... Op.cit.*, p. 230.

de reservistes per part de l'exèrcit espanyol que necessitava tropes per a les campanyes militars del nord d'Àfrica. La revolta també arribà al Berguedà, amb accions de protesta a Olvan, Puig-reig i Gironella, els principals nuclis industrials de la comarca. El dia 28 de juliol l'Ajuntament de Gironella ordenà el tancament de totes les escoles i desplegà el sometent i la guàrdia civil. Com a conseqüència de la revolta, el local de la Fraternitat, on també hi havia l'escola racionalista, va ser clausurat temporalment, ja que les autoritats consideraren que els aldarulls de Gironella s'havien organitzat en aquesta entitat. Tanmateix, l'escola va mantenir una mínima activitat fins que l'any 1913 va tancar les portes definitivament, igual que la Fraternitat Republicana.¹¹ La pressió exercida pel caciquisme local i les mesures adoptades pel govern Maura impediren el normal funcionament d'aquest centre educatiu. A més, Ferrer i Guàrdia fou acusat d'haver animat la insurrecció a Catalunya, motiu pel qual va ser jutjat i afusellat.¹² L'activista republicà i mestre racionalista Jaume Durany i Bellera abandonava Gironella i marxava a Cassà de la Selva, on fundarà una "Escola Cervantista" al *Centro Radical Instructivo*, adreçada als fills dels treballadors del suro.¹³ Durant la seva estada en aquesta població del Gironès, participarà activament en la vida política comarcal, formant part del grup d'activistes que reorganitzaren el republicanisme radical a les comarques gironines. No tornarà a Barcelona fins el 1910, per a fundar, aprofitant la restauració de la llibertat d'ensenyament decretada pels liberals, una "Escola Horaciana", situada el número 26 del carrer dels Mercaders, que va adherir-se el 10 d'octubre del mateix any al Congrés Lliurepensador Espanyol. Segons Pere Solà, la creació d'aquest centre, que portava el mateix nom que el que havia creat l'any 1905 a l'Ateneu Enciclopèdic Popular Pau Vila, pedagog i geògraf, amb la voluntat de fer una escola activa centrada en els interessos dels nens, va ser l'origen d'un conflicte entre Durany i Vila, ja que aquest últim acusava el mestre lerrouxista d'haver usurpat el nom de la seva escola.¹⁴ També seria el promotor de dues escoles "cervantistes" més, una al Cercle Republicà del carrer dels Assaonadors i l'altra al Centre Radical Instructiu de la capital

¹¹ El governador civil de Barcelona, Evaristo Crespo Azorín va decretar el tancament de 94 escoles privades i de 34 centres d'idees "avançades" de la província arran dels fets de la Setmana Tràgica. Fins a començaments del 1910, quan els liberals ja tornaven a estar al poder, no va ser restaurada la llibertat d'ensenyament. SOLÀ, Pere. *Las escuelas racionalistas en Cataluña* (1909-1939). Barcelona: Tusquets Editor, 1976, p. 36.

¹² SOLÀ, Pere. *Francesc Ferrer i Guàrdia i l'escola Moderna...Op.cit.*, 95-129.

¹³ HERNÁNDEZ, Santiago. *El món del suro*. Girona: Quaderns de la Revista de Girona, 1987, p. 67.

¹⁴ SOLÀ, Pere. *Las escuelas racionalistas en Cataluña...Op.cit.*, 43.

catalana. Més tard, serà un dels promotors, i primer president, de l'Associació de Mestres del Partit Radical, fundada l'abril de 1914 com auxili mutual per tal de garantir un sou suficient i igual a tots els docents de les escoles del partit. Segons J. B. Culla, la negativa dels centres a deixar-se intervenir les subvencions dels ajuntaments per part de la direcció lerrouxista, abocarà aquesta associació a la seva desaparició.¹⁵ A la llarga, aquesta desavinença en relació amb el caràcter autònom que, segons el parer de Durany i Bellera, havien de tenir les escoles racionalistes, contribuirà a distanciar-lo de la direcció del partit. D'altra banda, també participarà en la creació de l'Associació de Professors Laics Racionalistes, un moviment anticlerical que uns anys més tard es transformarà en l'Associació de Mestres Laics Històrics, entitat que promourà el laïcisme escolar i el reconeixement dels mestres racionalistes per part de l'Estat, un objectiu que no s'aconseguirà fins la Segona República.¹⁶ En el moment del seu retorn a Barcelona, Durany i Bellera reprendrà les seves col·laboracions a la premsa republicana. Així doncs, formarà part de la redacció del setmanari *Alerta Radical*, una revista il·lustrada que els seu promotor, el periodista Jesús Ulled, titllava de "cultura revolucionària". Fou, justament, la seva vinculació a aquest periòdic el que el va portar el 1910 a la presó Model de Barcelona, com a conseqüència de la publicació, en el número del 13 d'octubre d'aquell any, d'un extraordinari dedicat al primer aniversari de l'afusellament de Ferrer i Guàrdia. El mestre racionalista va ser processat i, en virtut de la Llei de Jurisdiccions del 1906, que situava en l'àmbit de la justícia militar qualsevol delictes d'opinió que suposadament atemptés contra l'Estat o contra la institució militar, va ingressar a la presó, juntament amb la resta de redactors del setmanari.¹⁷ A més, el periòdic fou suspès i va deixar d'editar-se. Així doncs, Durany i Bellera compartirà reclusió amb altres líders del republicanisme lerrouxista, com ara Antonio Herrero, J. Costa Pomés, Jesús Ulled i Trino Alted. Amb ells es proposarà escriure un llibre sobre la seva experiència carcerària, tot i que aquest va ser un projecte que no arribarà a veure la llum. Per a fer públiques les seves intencions, aquest grup d'empresonats enviaren una carta al periòdic *República Social*, que era l'òrgan del *Grupo República Social* de Barcelona i del partit radical del districte

¹⁵ CULLA, Joan Baptista. *El republicanisme lerrouxista a Catalunya, 1901-1923*. Barcelona: Curial, 1986, p. 430.

¹⁶ SOLÀ, Pere. *Las escuelas racionalistas en Cataluña...* *Op.cit.*, 53.

¹⁷ CULLA, Joan Baptista. *El republicanisme lerrouxista a Catalunya, 1901-1923...* *Op.cit.*, 435.

de Sant Feliu de Llobregat, en què ell i els seus companys d'empresonament anuncien que faran un llibre per a denunciar la seva situació:

«Alejandro Lerroux, el conductor de muchedumbre, el caudillo invencible del pueblo, nos escribirá el prólogo, avalorando así nuestro Trabajo. Él, también, con su pluma brillante, admirable, relatará su vida incipiente, de principiante, cuando como nosotros luchaba casi ignorado, por la causa de los caídos. Cada trazo de su pluma será un girón de su vida de sufrimientos, de persecuciones y vicisitudes, que sangrará como la nuestra, desgarrada por la desgracia».¹⁸

A més, en el marc d'una campanya per l'amnistia dels presoners encausats per delictes d'opinió que van subscriure els republicans de totes les tendències i que va tenir un gran ressò a la premsa de l'època,¹⁹ van enviar una carta col·lectiva a José Canalejas, president del Consell de Ministres, sol·licitant un indult, que havia de fer-se extensiu a totes les persones privades de llibertat per l'aplicació de la Llei de Jurisdiccions,²⁰ petició que no va ser atesa, fet pel qual van haver de complir la integritat de la pena que els havia estat imposada. En sortir de la presó, Durany i Bellera, juntament amb Jesús Ulled, que era periodista i presidirà anys més tard el Sindicat de la Premsa de Barcelona i esdevindrà, el 1931, tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Barcelona, va escriure l'obra teatral *El diví vagabund Dant Alghieri*, que va ser publicada i representada a Barcelona el 1913.²¹

Les discrepàncies estratègiques amb Alejandro Lerroux s'aniran accentuant fins al punt que el 1915 Durany i Bellera abandonarà provisionalment el Partit Republicà Radical per adherir-se al Bloc Republicà Autonomista (BRA), una formació de caràcter obrerista integrada inicialment per elements que provenien de la Unió Federal Nacionalista Republicana (UFNR) i del radicalisme. El desencadenant d'aquesta escissió estigué relacionada amb el fracàs electoral del Pacte de Sant Gervasi, l'acord que van subscriure els radicals i l'UFNR per a concórrer plegats a les eleccions generals del 8 de març de 1914. Tal i com explicava el mateix Durany i Bellera, la desafecció de la majoria de militants d'un i altre bàndol en relació a aquella aliança fou el que

¹⁸ *Reptública Social* [Sant Feliu de Llobregat], 4 de març 1911, p. 1.

¹⁹ *El Poble Català* [Barcelona], 25 de juny 1911, p.1.

²⁰ *El Diluvio* [Barcelona], 9 de juny 1911, p. 20.

²¹ MORET, Hèctor. *Indagacions sobre llengua i literatura catalanes a l'Aragó*. Calaceit: Associació Cultural del Matarranya/Institut d'Estudis del Baix Cinca, 1998, p. 99.

va impedir el seu èxit, tot i que ell pensava que una alternativa republicana i autonomista era necessària:

«se formó la coalición de izquierdas republicanes en el pacto de San Gervasio; no tengo por qué ocultar la satisfacción con que lo recibí; un núcleo importante de radicales y nacionalistas no fueron de mi parecer... ¿Por qué? Los nacionalistas es su mayoría, creo, no quisieron ir con los radicales, por no creer en su virilidad republicana, y un contingente inmenso de ambos partidos se abstuvo de toda lucha en los comicios. Nace ahora el “Bloc”, algunos me han aconsejado no vaya a él, que yendo no me aguarda el menor porvenir. Mi porvenir personal no me ha preocupado nunca; sé que mi sacrificio lo necesito íntegro para mi trabajo escolar, y no he de apartarme de él [...] No soy de esos; no puedo, aun perjudicándome, vivir en ridículo con mi conciencia que pesa más que mi estómago, y esa satisfacción del deber cumplido me dice que puedo ir al “Bloc”, si bien mi tarea principalísima he de encauzarla en la pedagogía».²²

Tanmateix, els reiterats fracassos electorals del BRA,²³ faran que Durany i Bellera es distanciï de l'activisme polític, en un primer moment, i que torni a l'òrbita del Partit Republicà Radical, després. Durant aquest interval, es preocuparà principalment de la direcció de la “*Escuela Cervantina*”, que tenia la seva seu al carrer de Sepúlveda, número 174 de Barcelona. En el seu retorn a l'ortodòxia radical, Durany i Bellera col·laborarà a *Germinal*, un periòdic afí a Emiliano Iglesias, l'advocat gallec que havia contribuït a fundar el Partit Republicà Radical juntament amb Alejandro Lerroux, i amb qui estava enfrontat pel fracàs electoral del Pacte de Sant Gervasi. A més, l'any 1917, un grup de mestres racionalistes vinculats al Partit Radical va fer campanya perquè formés part de la candidatura republicana a les eleccions a l'Ajuntament de Barcelona, però el malestar que produïa en determinats sectors del radicalisme la seva presència a les llistes electorals, va fer que el propi Durany i Bellera optés per renunciar a formar-ne part:

«aguardando mejores tiempos, en los que triunfe la moralidad sobre la disciplina de apache, me niego a ser copartícipe de los que desde el

²² *La Publicidad* [Barcelona], 2 juny 1915, p. 3.

²³ Vegeu IZQUIERDO BALLESTER, Santiago. *República i autonomia: el difícil arrelament del catalanisme d'esquerres, 1904-1931*. Catastroja/Barcelona: Afers, 2006.

campo republicano santifican a los hombres de la monarquía y dejo este sector de lucha para los que sirven y se prestan a ello».²⁴

Malgrat aquest contratemps, la proximitat de Durany i Bellera a Emiliano Iglesias, en aquells moments dipu]tat a Les Corts espanyoles, i a Manuel Morales i Pareja, alcalde radical de Barcelona, van fer possible que obtingués una plaça de funcionari administratiu al departament de cèdules de l'Ajuntament de Barcelona, una ocupació que li permetria completar el migrat sou que obtenia de les seves classes a la “*Escuela Cervantina*”.²⁵ Un grup de militants radicals i socis del Centre Republicà Radical del Poblet criticaren el clientelisme del que es va beneficiar Durany i Bellera en un article al diari *El Diluvio* que tenia un títol molt aclaridor: “*Lerrouxistas a sueldo*”.²⁶ Ens queda el dubte saber de si les crítiques d'aquest sector de radicals tenien a veure realment amb la feina que havia aconseguit a l'Ajuntament de Barcelona a través dels seus contactes amb Iglesias i Morales, o bé si estaven relacionades amb la picabaralla interna que hi havia en aquesta entitat republicana com a conseqüència que alguns dels líders del partit l'havien posat com a director del *Boletín del Centro Obrero Republicano Radical del Poblet*, una publicació mensual que s'editava al barri del que avui coneixem com la Sagrada Família i aleshores era “El Poblet”.

Durant aquests anys, Durany i Bellera s'integrarà al Casal Republicà Lleidatà de Barcelona a través del qual participarà el 1918 en la campanya en defensa de la construcció del ferrocarril internacional transpirinenc del Noguera Pallaresa. Fins i tot acudirà a l'assemblea que va convocar l'Ajuntament de Balaguer a favor d'aquesta obra.²⁷ Més, tard, l'any 1930, en l'etapa final de la dictadura de Primo de Rivera, serà elegit membre de la junta directiva del Casal Lleidatà, que havia perdut la seva condició de “republicà” com a conseqüència de les pressions del règim, que presidia el metge Enric Mias i Codina, a qui coneixia per ser Diputat Gran Mestre de la Gran Lògia de Catalunya, l'entitat de la maçoneria a la qual ell també pertanyia.²⁸ Serà també durant el període militar que, impossibilitat d'exercir qualsevol activitat política o educativa, Durany i Bellera posarà en marxa l'editorial *Publicaciones de la Escuela Cervantina*, a través de la qual editarà, el

²⁴ *La Publicidad* [Barcelona], 10 novembre 1917, p. 2.

²⁵ *Gasetta Municipal de Barcelona (Suplemento escalafón personal)* [Barcelona], 1 de gener 1930, p. 13.

²⁶ *El Diluvio*[Barcelona], 4 de novembre 1923, p.1.

²⁷ *La Vanguardia* [Barcelona], 22 de juliol, 1918, p. 8.

²⁸ *La Vanguardia* [Barcelona], 22 de juny 1930, p. 12.

1927, el seu primer llibre pedagògic: *El Cervantista: método gráfico de lectura para alumnos de uno o de otro sexo. Hablar, leer, escribir, contar y dibujar a un tiempo*. Aquesta serà una obra de dos volums que comptarà amb un pròleg d'Hermenegildo Giner de los Ríos, fundador i primer director de la *Institución Libre de Enseñanza*, i il·lustracions del dibuixant anarquista Fermí Sagristà. Malgrat tractar-se d'una obra de lectura laica adreçada a les escoles primàries, la censura primorriverista la va deixar passar, i va tenir un cert èxit, ja que la primera edició es va esgotar.²⁹ Amb l'arribada de la República, Durany i Bellera, tornarà a posar en marxa l'Escola Cervantina, que oferirà classes de tarda en uns locals del número 174 del carrer Sepúlveda de Barcelona. A més, el nou context de llibertat educativa i d'impresament que oferia el règim republicà, va fer que es reactivessin les *Publicaciones de la Escuela Cervantina*, que, a banda de reeditar *El Cervantista* (1932), va publicar tres noves obres de Durany i Bellera: *Las travesuras, segundo libro de lectura para alumnos de uno o de otro sexo* (1932), *Manual del pendolista, letrística, caligrafía, composición decorativa, cisografía* (1935) i *El Manuscrito del estudiante, tercer libro de lectura* (1936). El primer d'aquests llibres esdevindrà d'ús obligatori a les escoles públiques, el segon era un llibre de cal·ligrafia i el tercer era una obra de 724 pàgines que pretenia difondre a la nova Espanya republicana l'esperit estatutista i foral de les nacionalitats ibèriques que la conformaven. Aquesta darrera obra, va ser saludada amb entusiasme per l'opinió republicana perquè pretenia l'apropament dels alumnes a les noves institucions i perquè buscava capacitar els infants per a exercir com a ciutadans responsables en una societat democràtica.³⁰

3. LA SEGONA REPÚBLICA: ENTRE EL FEDERALISME I EL CLAUSTRE DE MESTRES LAICS HISTÒRICS

Amb la proclamació de la Segona República, el 14 d'abril de 1931, Durany i Bellera va tornar a l'activitat pública. Allunyat del radicalisme lerrouxista des del 1915, s'integrarà al Centre Republicà Federal de Barcelona, que estava vinculat al Partit Republicà Democràtic Federal (PRDF), una organització que tenia algunes delegacions locals molt actives a Catalunya

²⁹ *El Poble* [Barcelona], 3 d'agost 1932, p. 4.

³⁰ *La Humanitat* [Barcelona], 24 de maig, 1936, p.4

però amb una feble presència a Barcelona.³¹ En aquest període, l'activisme polític de Durany el portarà a participar en conferències i actes per tot el país, defensant la figura de Francesc Pi i Margall (1824-1901) i la seva obra teòrica federalista, una forma d'organitzar la societat i la política que considerava que havia d'impregnar la implantació del nou règim sorgit després de la fugida d'Alfons XIII. Tanmateix, l'antic mestre racionalista, malgrat les dificultats per fer avançar la descentralització territorial, creia que *«hay que procurar que no se interrumpa la vida de la República porque, a pesar de ser unitaria, cuando todas las regiones tengan su Estatuto, de hecho será una República federal»*.³² Certament, la nova República era un règim fràgil que calia defensar, tal i com ja evidenciava l'intent de cop d'Estat del general José Sanjurjo, del mes d'agost de 1932, motiu pel qual Durany i Bellera va adherir-se al manifest de suport al govern republicà que un grup de socis del Centre Republicà Democràtic i Federal va enviar a Manuel Azaña:

«Los que suscriben, socios del centro Republicano Democrático Federal, que ayer se sumó a la manifestación republicana de adhesión al Régimen y al Gobierno, manifiestan que tener blandura con los sediciosos que se sublevaron contra la legalidad republicana, sería una obra anarquizante. La ley es igual para todos y hasta el presente, solo se ha perseguido, de una manera dura, a los proletarios enemigos de la República. Que el Gobierno sea digno del País, para que este no se vea obligado a tomar la justicia por su mano. ¡Viva España! ¡Viva la República!»³³

Sigui com vulgui, com que el federalisme espanyol era, en aquells temps, un partit desorganitzat i marginal que es debatia entre incorporar-se plenament al moviment republicà o persistir en l'estratègia vuitcentista de la revolució democràtica,³⁴ va viure contínues escissions i fusions que el dessagnaren fins a convertir-lo en residual. La direcció d'Eduardo Barriobero, que va guanyar a l'Assemblea Nacional del 25 d'agost de 1930, significarà orientar el partit cap a posicions revolucionàries, que no tots els militants acceptaven. En aquest context, Durany i Bellera formarà part d'aquells sectors que van abandonar el

³¹ MOLAS, Isidre [editor]. *Diccionari dels partits polítics de Catalunya. Segle XX*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2000. P. 279; *La Vanguardia* [Barcelona], 12 d'agost 1932, p. 5.

³² *La Vanguardia* [Barcelona], 19 de juliol 1932, p. 11.

³³ *La Vanguardia* [Barcelona], 12 d'agost 1932, p. 5.

³⁴ MOLAS, Isidre. «El partit Extrema Izquierda Federal», *Working Papers UAB*, núm. 174 (1999), p. 4.

PRDF per a fundar un partit presidit per l'advocat Baldomer Tona i Xiberta anomenat "El Pacte", sorgit de l'acord entre els partidaris d'oferir suport al Govern de la Generalitat i el Centre Democràtic Federalista del Poble Nou,³⁵ del que serà el secretari polític del consell municipal de Barcelona i director del seu periòdic, *El Estado Federal*. El 1934, aquest partit es reorganitzarà en un sector que s'autoanomenarà "de la Regió catalana", que participarà quatre anys més tard en la fundació a València del *Partido Republicano Federal*. Tot i que la fracció federalista a la qual es va adherir no va formar part del Front d'Esquerres ni del Front Popular, Durany i Bellera va participar en nombrosos actes de suport a les coalicions d'esquerres de cara a les eleccions del 16 de febrer de 1936, fins al punt que en una míting a l'Hospitalet de Llobregat va afirmar que «*es preciso rescatar la República del 14 de abril aunque sea a costa de los máximos sacrificios*».³⁶ Els dos anys del bienni negre (1934-1936), en què Alejandro Lerroux va presidir el govern espanyol amb el suport de la dreta, l'enfrontaren al seu antic camarada, del qual digué el següent:

«¿Qué le ha pasado a Lerroux? Aquel hombre laico, izquierdista, avanzado, antisolidario, anticlerical, revolucionario y anarquizante, se ha trocado hoy en la figura cumbre de la apostasía y, como a tal, se entrega en flagrante maridaje con los carcas, monárquicos, regionalistas, retrógrados y con toda la caterva reaccionaria de plutócratas y servidores del antiguo régimen».³⁷

D'altra banda, contraposava la "traïció" de l'antic líder radical a la coherència de la seva pròpia trajectòria com a militant republicà i mestre laic:

«Con el mismo entusiasmo, la misma fe e inquebrantable constancia que me oíais en Gironella, en Cassà de la Selva y en Barcelona, luchando por la República y el laicismo, apartado en absoluto de todo contagio con el clericalismo de la Lliga, de los carlistas y de los alfonsinos, os recuerdo hoy mis luchas de hace treinta años. Sólo me separa de entonces el que no esté yo con el señor Lerroux, ya que él mismo señaló la ruta de su apostasía al pronunciar en un mitin de la Fraternidad Republicana del Pueblo Seco en la lucha antisolidaria, la siguiente declaración profética: todos los derechos se combaten y se

³⁵ MOLAS, Isidre [editor]. *Diccionari dels partits polítics de Catalunya. Segle XX ...Op.cit.*, p. 63; *La Vanguardia* [Barcelona], 3 de març 1933, p. 10.

³⁶ *El Diluvio* [Barcelona], 28 de gener 1936, p. 12.

³⁷ *El Diluvio* [Barcelona], 5 de febrer 1936, p. 19.

injurian por mi laicismo; pero vosotros, los radicales antisolidarios que me seguís, tened confianza en mí; mientras el clericalismo me combata, es prueba que no me he rendido; dudad de mí cuando las derechas me apoyen».³⁸

Amb el triomf del Front Popular, Durany i Bellera va tornar a reactivar una de les lluites en les que havia esmerçat més temps i energies, això és la integració en el cos de mestres de l'Estat dels antics professors de les escoles laïques, de les que ell va ser un dels principals impulsors. A tal efecte, es va reorganitzar el Claustre de Mestres Laics Històrics (CMLH), que s'integrarà en la Federació Espanyola de Treballadors de l'Ensenyament (FETE). Aquesta associació s'instal·là en un pis del carrer Gravina de Barcelona, on es portaren a terme xerrades i conferències. Aquí és on Durany i Bellera coneixerà el diputat d'*Izquierda Republicana* per Castelló, Francesc Casas i Sala, que serà el principal defensor de les demandes del antics mestres racionalistes a Les Corts espanyoles. El diputat Casas i Sala era un advocat originari de Manresa que havia format part, com Durany i Bellera, del republicanisme federal a començaments de segle. Des del 1934, Casas i Sala formava part de l'Esquerra Republicana del País Valencià, partit que estava integrat a *Izquierda Republicana*, en la candidatura de la qual va ser escollit diputat a Corts per la circumscripció de Castelló a les eleccions generals del febrer de l'any 1936. Una de les primeres accions que va portar a terme Durany i Bellera, com a president del CMLH, va ser enviar un telegrama al nou president de la República espanyola, Manuel Azaña, per a recordar-li el plet pendent de resoldre del mestres racionalistes:

«El Claustre de Mestres Històrics de Catalunya, els quals no han deixat un sol instant de lluitar pel restabliment de la tercera República, victoriosament triomfant a les eleccions del dia 16, mantenen llur reivindicacions, les quals els reconegueren les glorioses Corts constituents i la resolució de les quals estroncà la solidaritat del partit radical amb els enemics del laïcisme. Suara s'ha restablert amb la República l'esperit laic del 14 d'abril i els mestres laics històrics confiem en vós perquè se'ns faci justícia, tan bon punt se n'hagi fet als màrtirs de la cruel repressió d'octubre».³⁹

³⁸ *El Diluvio* [Barcelona], 15 de febrer, 1936, p. 7.

³⁹ *La Publicitat* [Barcelona], 21 de febrer 1936, p. 3.

Mentre Durany i Bellera maldava per a fer avançar les reivindicacions del mestres laics a través del CMLH i animava un grup de debat i discussió sobre federalisme a través de la Joventut Federalista Propagandista, el 18 d juliol de 1936, pocs mesos després de les eleccions que donaren la victòria a les forces d'esquerra, el cop d'Estat perpetrat per militars desafectes al règim republicà va donar pas a una guerra civil que va durar prop de tres anys. A Barcelona, el moviment dels insurrectes va generar una reacció popular de rebuig que va aturar el cop després de dos dies de combats. Davant dels esdeveniments de la capital catalana, Durany i Bellera va enviar a la premsa dues notes, una per cadascuna de les dues entitats que presidia, convidant els seus socis a allistar-se a les milícies ciutadanes que haurien de formar el futur exèrcit popular que havia de defensar la República.⁴⁰

4. EL REONEIXEMENT DEL MAGISTERI LAIC EN EL CONTEXT DE LA GUERRA CIVIL: L'ÈXIT EFÍMER D'UNA VIDA DEDICADA A L'EDUCACIÓ RACIONALISTA

La situació de guerra que vivia Catalunya no va modificar en essència l'activisme militant de Durany i Bellera, de fet el va accentuar. D'entrada, les dues associacions que presidia habilitaren uns quants locals expropiats a Barcelona per a fer-hi llars d'infants que s'encarregaren de gestionar. A més, va continuar participant en tota mena d'actes de commemoració de la Primera República i de record i homenatge a Francesc Ferrer i Guàrdia i a Pi i Margall.⁴¹ En aquest sentit, ja abans de la guerra, va participar, com un dels principals promotors, en l'obelisc que es va situar a la cruïlla del Passeig de Gràcia amb l'Avinguda Diagonal, com a homenatge al segon president de la Primera República espanyola.⁴² Pel que fa les operacions militars, Durany i Bellera sempre va mostrar-se partidari de la mobilització general obligatòria

⁴⁰ *La Vanguardia* [Barcelona], 23 de juliol 1936, p. 2.

⁴¹ Durany i Bellera va participar en el míting d'homenatge a la memòria de Francesc Ferrer i Guàrdia celebrat el dia 13 d'octubre de 1936 al teatre Olímpia amb motiu del 27è aniversari del seu afusellament, en qualitat de president del Claustre de Mestres Laics Històrics. En aquest acte també hi van prendre part Andreu Nin, membre destacat del POUM, Alexandre Solana, antic alumne de l'Escola Moderna, Josep Coll, mestre nacional i membre del PSUC, Carme Julià, mestre nacional i membre de la Federació Espanyola de Treballadors de l'Ensenyament, Josep Pinyol, professor de l'Escola Normal de la Generalitat, Hermeni Almendros en representació del ministeri d'Instrucció Pública, Manuel Galí, diputat al Parlament de Catalunya, Josep A. Trabal. Diputat a les Corts de la República i Soler Bru, diputat al Parlament i representant del Conseller de Cultura. *La Humanitat* [Barcelona], 14 octubre de 1936, p. 1.

⁴² *La Humanitat* [Barcelona], 14 de abril 1936, p. 1.

i del comandament únic «per a guanyar la guerra i salvar la Revolució».⁴³ Alhora, va promoure subscripcions populars per a recaptar fons per al Socors Roig Internacional, que atenia els soldats que combatien al front de Madrid.⁴⁴ Tanmateix, la difícil conjuntura bèl·lica no va distreure Durany i Bellera de la seva lluita per al reconeixement dels antics mestres racionalistes. Gràcies al suport del diputat Francesc Casas i Sala el govern de la República va publicar el 17 de juny de 1937 la llista de mestres laics que havien sol·licitat ingressar a les escoles de l'Estat, reconeixent el seu dret a fer-ho amb la condició prèvia de demostrar que havien exercit el seu magisteri a les escoles laiques com a mínim cinc anys abans del 14 d'abril de 1931.⁴⁵ En aquesta llista també hi figurava el nom de Jaume Durany i Bellera. Així doncs, es posava punt i final a una reivindicació d'anys, que només podrà fer-se efectiva als territoris que controlava el govern de la República i fins a l'abril del 1939, moment en què els franquistes aconseguiren la victòria.

Tanmateix, abans que es concretés el reconeixement dels mestres racionalistes, un dels seus principals defensors, el diputat Francesc Casas i Sala,⁴⁶ va morir de forma tràgica. Aquest diputat manresà establert a Castelló de feia temps es va posar al capdavant d'una Columna formada per milicians voluntaris i guàrdies civils que es dirigiren cap al front d'Aragó. Quan van arribar a la població de La Puebla de Valverde els guàrdies es van rebel·lar i van matar la majoria de milicians que els acompanyaven i feren presoners a la resta dels expedicionaris, entre ells a Casas i Sala, que va ser sotmès a un judici sumaríssim i executat el primer dia d'agost de 1936. Les notícies que arribaren a Barcelona sobre aquests fets van obligar Durany i Bellera a traslladar-se a Castelló i a Terol per a conèixer les circumstàncies de la mort del seu amic i

⁴³ *La Publicitat* [Barcelona], 13 de febrer 1937, p. 3.

⁴⁴ *El Diluvio* [Barcelona], 20 de març 1937, p. 8.

⁴⁵ *Gaceta de la República* [Madrid], 17 de juny 1937, p. 1254.

⁴⁶ Francesc Casas i Sala (Manresa, 1896-Terol, 1936). Va néixer al carrer de la Muralla, els seus pares eren Baldomer Casas Soler i Engràcia Sala i Mas. Casas i Sala era advocat i va iniciar la seva professió a Manresa l'any 1921 i poc després es va traslladar a Barcelona, on els primers anys va fer d'advocat del torn d'ofici. Des de l'any 1925 va centrar la seva activitat en assumptes sindicals. L'any 1926 fou desterrat, com altres membres del Col·legi d'Advocats de Barcelona, a Alcalà de Xivert, per fer costat a la Junta de Govern del Col·legi d'Advocats de Barcelona davant el govern del general Primo de Rivera. L'any 1933 va obrir un despatx d'advocat a Castelló. Per les eleccions generals del 16 de febrer del 1936, va sortir elegit per *Izquierda Republicana* com a diputat a Corts per la circumscripció de Castelló de la Plana. Vegeu MARZAL, Pascual. *El diputado Casas Sala. Una aproximación biográfica*. Benicarló: Centre d'Estudis del Maestrat, 2010.

col·laborador.⁴⁷ Es va fer acompanyar per milicians armats i per l'alcalde de Castelló i va recórrer la zona fins a la localitat on va succeir la revolta dels guàrdies civils. Uns mesos després, es va portar a terme a Barcelona un gran acte d'homenatge al diputat executat pels franquistes. El dia 18 d'abril del 1937 es va donar el nom de Francesc Casas i Sala a l'antic carrer del Duc de la Victòria. L'acte va ser organitzat per l'Actuació Valencianista d'Esquerra, el Claustre de Mestres Laics Històrics i el centre d'Izquierda Republicana. Hi van ser presents el ministre Jaume Aiguader, l'alcalde accidental de Barcelona Hilari Salvadó, el diputat a Corts Marcos Miranda, el tinent coronel Alfredo Jiménez Orge, de l'escolta presidencial de la República, oficials i membres de la columna "Casas Sala" i diversos membres de Izquierda Republicana del País Valencià i Catalunya, diputats al Parlament de Catalunya i socis del CMLH, entre els quals el propi Jaume Durany i Bellera. Es va descobrir una placa que deia: «Carrer de Francesc Casas, afusellat pels feixistes el juliol del 1936». Prengueren la paraula per a enaltir la figura de l'homenatjat amics i companys de militància com ara Jaume Durany i Bellera, Victoriano Sillero, el capità Olivencia, Eduard Albors i Llorenç Boadas. Tancà l'acte el ministre Jaume Aiguadé que va parlar en nom del president de la Generalitat de Catalunya, assegurant que la guerra es guanyaria per la força dels braços del poble, per l'heroisme de l'Exèrcit Popular i pel record dels morts que, com Casas i Sala, havien ofert la vida per la llibertat. Al final de l'acte s'interpretà l'himne de la República, Els Segadors i la Marxa de l'Exèrcit Popular.⁴⁸

Un any més tard, el dia 10 d'abril de 1938, quan Barcelona era bombardejada per l'aviació feixista italiana, Jaume Durany i Bellera moria a conseqüència d'un atac de cor. Tenia seixanta-un anys. Les principals capçaleres republicanes del moment, com ara *La Humanitat*, *La Publicitat* o *El Diluvio*, es van fer ressò del seu traspàs. El funeral de Durany i Bellera, el seguici del qual va sortir de l'Hospital Clínic de Barcelona, va ser una mostra de dol republicà. Entre la multitud de gent que acompanyà les seves despulles hi havia una nombrosa representació dels mestres laics, als que havia representat i defensat durant molt de temps. A més, també van assistir al funeral alguns dels líders principals d'Esquerra Republicana de Catalunya i del moviment federal al qual va pertànyer durant els darrers anys de la seva vida.⁴⁹ El juny de 1939, quan la ciutat de Barcelona ja estava en mans de les tropes

⁴⁷ *La Humanitat* [Barcelona], 22 d'agost 1936, p. 3; *La Publicitat* [Barcelona], 21 d'agost 1936, p. 1.

⁴⁸ *La Vanguardia* [Barcelona], 20 d'abril 1937, p. 3.

⁴⁹ *La Publicitat* [Barcelona], 10 d'abril 1938, p. 2-3; *El Diluvio* [Barcelona], 16 d'abril 1938, p.5.

franquistes, la seva vídua, Mariana Borrell Gaset, amb qui s'havia unit després de separar-se de la seva primera companya i mare de la seva única filla, va rebre l'import de 6.116,25 pessetes i el sou corresponent al mes d'abril del 1938,⁵⁰ com a recompensa pels serveis que Durany havia prestat com a funcionari administratiu a l'Ajuntament de Barcelona fins al moment del seu traspàs.⁵¹ En aquella època, la seva filla Carlota Durany i Vives ja estava exiliada a Buenos Aires (Argentina), on va morir l'any 1945. Aquesta era una destacada dirigent del Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM), en la fundació del qual va participar activament. Durant la guerra civil va estar empresonada per les autoritats republicanes per la seva vinculació a Andreu Nin, un dels líders del comunisme antiestalinista a Catalunya, a qui havia conegut a l'Escola Horaciana en la que el seu pare donava classes.⁵² De fet, tot i les discrepàncies polítiques que els separaven, Durany i Bellera i Nin tingueren una estreta relació per la seva dedicació al magisteri laic, que ambdós practicaren durant bona part de la seva vida. Pel que fa a la filla, no existeixen gaires documents en que Durany i Bellera parli d'ella, però sabem que va intervenir davant les autoritats polítiques de la República per alliberar-la d'una detenció vinculada al seu activisme comunista, abans de l'esclat de la guerra. Desconeixem, la vinculació que pare i filla tingueren al llarg del període bèl·lic, quan les posicions d'un i altre possiblement s'allunyaren, com a conseqüència de les línies estratègiques diferenciades que defensaven en relació a la guerra i a la Revolució. En aquest sentit, Durany i Bellera es mostrà fermament partidari d'abocar tots els esforços a guanyar la guerra, per damunt de qualsevol altra consideració. Així ho va fer saber en multitud d'articles i conferències des del mateix dia de la insurrecció militar i fins a la seva mort sobtada, el 10 d'abril de 1938. En qualsevol cas, mentre la llarga nit del franquisme queia sobre Catalunya, la figura de Durany i Bellera, i les seves lluites per una educació desvinculada de prejudicis i supersticions, com les de tants altres,

⁵⁰ *Gaceta Municipal de Barcelona* [Barcelona], 26 de juny 1939, p. 175.

⁵¹ Durany i Bellera va participar en els debats celebrats el setembre del 1936 al Teatre Olímpia per l'Associació de Funcionaris Municipals de l'Ajuntament de Barcelona, per a incorporar aquesta secció a un dels sindicats majoritaris a l'època. Segons que explica David Martínez Fiol, la postura de Durany, tot i que possiblement era membre de la CNT en aquells moments, va ser molt crítica amb la central anarcosindicalista per la manera en què s'havia de conduir aquella assemblea. Finalment, aquesta secció es va adherir formalment a la CNT, tot i que una fracció va mantenir les sigles de l'AFMAB i es va incorporar a la UGT. Vegeu: MARTÍNEZ, David. *La sindicació dels funcionaris de la Generalitat de Catalunya (1931-1939)*. Universitat Autònoma de Barcelona: Tesi doctoral dirigida per Enric Ucelay-Da Cal, 2007, p. 637-638.

⁵² Vegeu: DE CABO, FRANCISCO. *Nuestros años treinta. Recuerdos de un militante del POUM*. Madrid: Sepha, 2005; GUTIÉRREZ-ALVÁREZ, José. *Retratos poumistas*. Sevilla: Espuela de Plata, 2006.

desapareixia de la memòria educativa d'aquest país. Tots els seus esforços per al reconeixement oficial de la feina feta pels mestres laics tingueren un èxit ben efímer. Amb l'entrada de les tropes rebels s'imposà l'escola nacionalcatòlica, la versió més extrema d'una educació conservadora i tradicional que negava a les futures generacions de catalanes i catalans el dret a ser educats en igualtat i en llibertat.